

SİVİL TOPLUM VE SOSYAL SERMAYE: SOSYAL POLİTİKAYA DAYALI ALTERNATİF KALKINMA MODELİ ARAYIŞLARI

Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir ŞENKAL*

Özet

Sosyal politika ve sosyal sermaye arasındaki ilişki her ikisinin toplumsal kalkınmayı gerçekleştirme hedefine yönelmeleri açısından önemlidir. Bu özelliği ile sosyal sermaye sosyal politika açısından önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Günümüzde sosyal sermaye sosyal politikaların uygulanma aşamasında büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu yüzden az gelişmiş ülkelerin sosyal sorunlarının çözümünde sosyal sermayeden faydalanmaya yönelik programlar uygulamaya sokulmaktadır. Özellikle Dünya Bankası tarafından desteklenen bu programların amacı yoksulluğun yok edilmesi, gelir dağılımının düzenlenmesi ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi hedefine yöneliktir.

Anahtar kelimeler: Sosyal Politika, Sosyal Sermaye, Sosyal Kalkınma, Sivil Toplum

Abstract

Increase of social policy problems together with globalization process, and failures in solution bring new quests on the agenda. Two basic concepts come forward, while the amounting of social policy problems like unemployment, poverty and inequality to levels unobserved before. These are social policy and social capital. Social capital can play an important role especially in maintenance of social development. Social capital which is generally defined as a network of cooperation, confidence and relations between individuals and groups making up the society rather than as economic and technological values is used in the solution of social problems and in social development. The importance of social capital for less developed countries is ever-increasing.

* Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

GİRİŞ

Küreselleşme süreciyle, ulusal ve uluslararası düzeyde sosyal politika sorunlarının artması ve çözüm konusundaki başarısızlıklar yeni arayışları gündeme getirmektedir. İşsizlik, yoksulluk, eşitsizlik gibi sosyal politikanın geleneksel sorunlarının dünya tarihinde görülmemiş düzeye ulaşması karşısında iki temel kavramın ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, birey ve grupların sosyoekonomik ve sosyopolitik sisteme doğrudan katılımını ve daha aktif hale gelmesini öngören sivil toplum anlayışıdır. Sosyal politika açısından değerlendirildiğinde, bireylerin ve grupların sosyoekonomik sistemde daha aktif ve bölüşümden daha fazla pay almaları Sanayi Devrimi'nden beri sosyal politikanın temel hedeflerinden biriydi. Diğer taraftan sosyal sermaye kavramı da sivil toplumun gelişimine paralel olarak, toplumdaki sosyal gruplar arasında mevcut sosyal sermaye potansiyelini harekete geçirerek gruplar arasında dayanışma ortamının yaratılması ve sosyal kalkınmaya yönlendirilmesi önemli bir başarıya neden olabilir. Bu bakımdan sosyal kalkınma konusunda sosyal sermayeye artan bir ilgi söz konusudur. Bu özelliği ile sosyal sermaye, günümüzde sosyal politika açısından önemli bir rol üstlenebilir. Genelde ekonomik ve teknolojik değerlerin ötesinde toplumu oluşturan birey ve gruplar arasında işbirliği, güven ve ilişkiler ağı olarak tanımlanan sosyal sermaye hem sosyal kalkınmaya ve hem de sosyal sorunların çözümünde kullanılmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından sosyal sermayenin önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Sivil toplum anlayışının gelişmesi sosyal sorunlara karşı toplumun belirli kesimlerinin farklı şekillerde duyarlı olmaları sonucunu doğurmaktadır. Özellikle azgelişmiş ülkelerde ve kırsal kesimdeki insanlar önemli sosyal ve ekonomik sorunlar karşısında kendi olanakları ölçüsünde mücadele ederler. Bu açıdan Dünya Bankası'nın çabalarıyla birçok azgelişmiş ülkede altyapı ve hizmetler ile sosyal kalkınma konusunda işbirliği için toplum üyelerinin yeteneklerini arttırmaya yönelik önemli politikalar uygulamaya sokulmaktadır. Örneğin, küreselleşme süreciyle, artan nüfus, eğitim, işsizlik, yoksulluk, göç gibi sorunların çözümü konusunda yerel sosyal bağlantıları kullanmak ve geliştirmek için kırsal kesimdeki insanlar mücadele ederler. Bu sayede hem azgelişmiş ülkelerde, hem de kırsal kesimlerde toplumun ihtiyacı olan sosyal politikaların uygulanması için zemin oluşturulur.

Bu çalışmada temel amaç, küreselleşme süreciyle birlikte önemi artan iki temel kavram-sosyal sermaye ve sivil toplum- arasındaki ilişkiyi irdeleyerek,

yine en az onlar kadar gündemde olan sosyal politika ile ilişkilerini belirlemektir. İkincisi, yine bu kavramlar doğrultusunda sosyal politika için alternatif bir kalkınma modeli oluşturma konusunda oynayabilecekleri rolü ve önemi vurgulamaktır. Üçüncüsü de, küreselleşme süreciyle evrensel niteliğe bürünen sosyal politika sorunlarının çözümünde sosyal sermayeden ne ölçüde faydalanılabileceği ve özellikle az gelişmiş ülkelerin sosyal kalkınmalarının sağlanmasında sosyal sermayenin etkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

1- Tarihsel Perspektiften Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin kökeni, 18.yüzyılda A. Smith, A. Burke ve D. Hume'nin çalışmalarına kadar uzanmaktadır. Bu dönemde yapılan çalışmaların ortak özelliği sosyal sermayeye, yalnızca sosyal sözleşme temelli kurumsal bir bakış açısıyla değil ayrıca karşılıklı bir zorunluluk ve ilişkiler ağının karakteristiği olarak bakmış olmalarıdır. Örneğin A. Smith ticari kartellerin gücüne itiraz etmiştir.¹ Kavram olarak sosyal sermaye ise, ilk defa 1916'da okul toplulukları merkezleri konusunda yapılan bir tartışmada kullanıldı. Ardından Jane Jacobs'un, *The Decline and Rise of American Cities (Amerikan Şehirlerinin Yükselişi ve Çöküşü)* adlı yapıtı, aralarında yakın bağlar olan mahallelerde görülen şebekelere özgü değerleri anlatır. Daha sonraları bu kavram, aralarında George Homans ve John R. Seeley'in bulunduğu bazı akademisyenler ve yazarlar tarafından kullanılmıştır (Don Cohen, Laurence Prusak, 2001; 21). Sosyal sermaye, yetenekli insanların toplu olarak hareket etmesi için ağlar ve kuralların varlığına işaret eder. Bu tanımlamanın birkaç anlamı vardır. Birincisi, bir program süreci içinde gelişen güven ve karşılıklı ödün çerçevesinde sosyal sermayenin önemli özelliklerini kabul ederken, sosyal sermayenin sonuçları üzerinde odaklanmaya yardımcı olur (Alejandro, 1998; 12). İkinci olarak, bu tanım, sosyal sermayenin farklı boyutlarını birleştirmek ve grupların toplumda iyi bir konuma gelmelerine yardımcı olmak için yol gösterir. Üçüncü olarak, bu tanımlama öncelikli bir birim olarak toplumu bireylere, hanehalklarına ve devlete karşı sunarken, sosyal sermayenin bireyler ve gruplar tarafından tahsis edilemeyeceğini ortaya koyar.

¹ 19. yüzyılda bazı filozoflar çalışmalarında daha çok modern sosyal sermaye üzerinde odaklanmışlardır. Örneğin Marx ve Engels, zor şartlar veya zulüm ortaya çıktığında sosyal sermayeyi işbirliğine yönelik faaliyetler ve ilişkilerin gelişmesi olarak tanımlarlar ve buna "sınırlı dayanışma" adı verirler. Daha geniş bilgi için Bknz; Woolcock. M, (1998); "Social Capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework", *Theory and Society*, 27, s. 160

Sosyal sermaye, sosyal politikanın gelişmesi, uygulamaya sokulması ve sosyal bütünleşmeyi sağlaması açısından önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu özelliğiyle sosyal sermaye toplumu bir arada tutan bir zank görevi görmektedir. Bu zankın temel mantığı, normları ve dinsel inançları da içeren farklı sosyal olgu ve uygulamalarla açıklanabilir (Woolcock, 1998; 160). Bir toplumda sosyal sermayeyi ölçmek farklı nitel ve nicel metot ve kombinasyonların kullanıldığı bazı araştırmalarda tanımlanmamış ölçüler içermeyen yöntemler kullanılmaktadır. Örneğin devlet veya devletin kurumlarına bireylerin duyduğu güvenin derecesi, siyasal sisteme katılım düzeyi, sivil toplum kuruluşlarına katılım ve aktif görev alma isteği, bireylerin akrabaların veya komşular arasındaki yardım veya desteğin derecesi gibi göstergelerdir. Özellikle 1999 yılında Türkiye’de yaşanan depremde, bireyler ve gruplar arasındaki dayanışma ve işbirliği sosyal sermaye açısından önemli bir örnektir. Toplumu bir arada tutan zank, tüm insanlar arası ilişkilerde ve yönetimin her kademesinde bulursa dahi, sosyal sermaye olmadığında fazla bir anlam ifade etmemektedir.

Az gelişmiş ülkelerde, insanlar toplumsal kalkınmayı gerçekleştirmek için sosyal sermayenin çok farklı türlerini kullanırlar. Sermaye, aslında para gibi tanımlanırken potansiyel bir fayda için örneğin fiziksel altyapı ya da sosyal ağlar gibi, bir toplumda yatırım yapılabilen her kaynağı tanımlar. Bu kaynaklar toplum içinde bulunabilen sermayedir. Finansal sermaye bir toplumda tasarruflar, kredi, maaşlar, ücretler ya da kar gibi yatırım yapılabilir. Ancak bu yatırımlar sosyal sermayenin yalnızca bir şeklidir. Sosyal sermayenin başka dört ana şekli vardır. Suyun niteliği, hava, çevre ve hayvanlar sosyal sermayenin toplumsal çerçevesini oluşturur. İnsan sermayesi bireylerin becerileri ve yeteneklerinden oluşur. Ayrıca insanların organizasyon yetenekleri, problem çözme, değerler ve liderlik kadar fiziksel becerileri de içerir. Eğitim, sosyal sermayenin artmasına ve sosyal ağların güçlenmesine yol açarak bireylerin eğitimsel başarılarını ve beşeri sermayesini artırır. Günümüzde temel sorun, bu değerlerin toplumun yararına ve kalkınmasına yönlendirilerek, sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek az gelişmiş ülkeler için önemli bir özelliktir. Çünkü az gelişmiş ülkelerde doğal kaynaklar yeterli olsa dahi, sosyal sermaye yetersiz olduğundan bu kaynaklar yeterince değerlendirilemez.

Günümüzde sosyal sermayenin oldukça farklı anlamları vardır. Sosyal sermayeyi bir toplumun üretkenliğini ve sağlıklı bir sosyal yapıya kavuşmasını sağlayan normlar, sosyal ağlar ve insanlar arası güven olarak tanımlamak mümkündür. Diğer sermaye tipleri gibi, sosyal sermaye topluluktaki bir verim

kaynağıdır. Farklı diğer tipler; sosyal sermaye bireyler arasında ortaklaşa varolan bir kaynaktır. Coleman sosyal sermayeyi, aktörler ve aktörler arasındaki ilişkinin yapısındaki miras gibi tanımlar (Coleman, 1988: 120). Sosyal sermaye aslında bir topluluktaki sosyal organizasyonun boyutudur. Topluluktaki üyeleri ve yerel normlar arasındaki güvenin derecesi bir maldaki sosyal ağlardan oluşur. Granovetter, toplumdaki sosyal ağların gelişimi gibi insanlar arasındaki zayıf bağların önemini vurguladı (Granovetter, 1973 : 1364). Bu ağlar, sosyal hareket ve ekonomik güç için yerel insanlara yardım eder. Flora ise, sosyal sermayeyi ahlaki düzenin temelinde yatan karşılıklılık ve karşılıklı güvenin normu gibi ortak bir vicdan gibi görür (Flora, 1997: 1-3). Coleman sosyal sermayeyi, toplumdaki üyelerin hareketlerini kolaylaştıran sosyal yapının görünüşü olarak tanımladı. Sosyal sermayenin yüksek seviyesinin olduğu toplumlar güven, işbirliği normları ve geniş sosyal ağlara sahip olur (Coleman, 1988; 99-100).

Dar anlamıyla sosyal sermaye, toplumu oluşturan bireyler arasında yatay bağlantı derecesine odaklanmaktadır. Böyle bir yaklaşım kamu sektöründe, kulüp, dernek gibi sivil katılımlarda ön plana çıkmaktadır. Eğitim yatırımlarının sosyal alanlardaki geri dönüşümleriyle ilgili ekonomik araştırmalar yaygındır ve genellikle ekonomik kalkınmadaki iyileşmenin, sosyal sermaye yatırımlarını gerektirdiği kabul edilir (Psacharopoulos, 1992; 64). Sosyal sermaye araştırmaları sağlık ve beslenme gibi sosyal hizmet alanlarına da yayılmıştır. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın bu yatırımları desteklemekle genişlediğine inanılır (Barlow, 1967: 134). Genel olarak sosyal sermaye, insanlar arasındaki aktif bağlantılar stokundan, insan şebekelerini ve gruplarını birbirine bağlayan ve işbirliğini mümkün kılan güven, karşılıklı anlayış ve ortak değerler ile davranışlardan oluşur (Cohen, Prusak, 2001: 20). Ekonomik gelişme açısından Shaffer'in görüşü önemlidir. Shaffer'e göre, eğer ekonomik gelişme sağlanamıyorsa, istihdam ve geliri devam ettirmek ve servet biriktirmek için sosyal sermayenin olduğu bir sosyoekonomik sistemi tanımlar, bu ekonomik pozisyonla ilişkilidir. Tam tersi, güvensizlik, sosyal sermayenin düşük olduğu toplumlarda hakimdir (Putnam, 1995; 67-69).

Sosyal sermaye teorileri Pierre Bourdieu ve James Coleman'ın fikirlerinden kaynaklanır. Toplumsal refah ve ekonomik verimliliğin sağlanması için sosyal bağlar ve normların paylaşımının önemi vurgulanır. Ancak sosyal sermaye konusunda Robert Putnam tarafından 1993 tarihli *Making Democracy Work* (Demokrasiyi Çalıştırmak) adlı eseri bu konuda temel taşlardan biri olarak kabul edilmektedir (Cohen, Prusak, 2001; 22). Putnam bu çalışmasında sosyal sermayenin politik, kurumsal ve ekonomik değerini inandırıcı bir şekilde ortaya

koymaya çalışmıştır. Siyasal katılım ve etkili yönetim için sivil toplumların ve gönüllü kuruluşların önemini sosyal sermaye fikirleriyle bağdaştıran Robert Putnam, yaptığı çalışmalarla sosyal sermaye anlayışının gelişimine büyük katkılar sağlamıştır. Putnam'a göre, sosyal sermaye bireysel ve toplumsal ağlar arasındaki bağların ve onlardan doğan karşılıklılık ve güvenilirlik normlarının artması olarak tanımlanır. Bu konuda bilinmesi gereken bir sosyal sermayenin yapısal (sosyal ağlar) ve kültürel fenomen (sosyal normlar) olduğudur. Bu teoride 3 ana iddia yer alır. Birincisi, yatay ağların insanlar ve toplum, hem de özel ve kamu malları üretmede de önemli sonuçlara sahip olduğu bu bağlarla ilişkili olarak sivil toplum, normlar ve değerlerle somutlaştırılır. Belirli arkadaş, okul ve mahalle ağları karşılıklı borç ve sorumlulukları genelleştirilmiş ve karşılıklı normlarla birleştirilmiştir. Öyle ki, yoğun ilişkiler toplu üretimi gerçekleştirmek için işbirliği ve koordinasyon gerektirir. Bu konuda genel kabul gören anlayış, söylemeden bilinen kurallar, uyulan prosedürler ve sosyal güven karşılıklı yarar için gelecekte birlikte çalışan insanlara daha kolay kişisel ilişki ve arkadaşlık kurmalarında inandırıcı olacaktır. Toplumsal fayda sağlamak açısından hastane, kooperatifler, sendikal bağlılık ve dayanışma, çocuk bakım merkezleri, kadın sığınma evleri ya da bu tip girişimler için sosyal sermayenin geliştirilmesi önemlidir (Putnam, 1993; 37).

Sosyal sermayenin karakteristik özellikleri hakkında yapılan en büyük tartışma sosyal sermayenin Neo-Tocqueville yorumu etrafında döner. *Democracy in America* (Amerika'da Demokrasi) adlı çalışmasında Alexis de Tocqueville, modern bir demokraside sosyal sermayenin siyasi fonksiyonunu en iyi şekilde açıklamıştır. Sivil işbirliği konusunda Amerika'daki mevcut eğilimi "birleşme sanatı" olarak nitelendirdi. Bu dönem 18 yüzyılda Amerikan demokrasisi hakkında etkili gözlemler yapan Frenchman'den sonra ortaya çıkmıştı. Neo-Tocqueville'e göre, sosyal sermaye insanlar arasındaki geleneksel yakın ilişkileri vurgular. Genelde güçsüz bağlara aldırılmazken, Neo-Tocqueville'nin sağlam bağları vurgulanır. Buradaki vurgu sosyal sermayenin birbirine tesir ederek güvenle, bilgiyle insanlar ve gruplar arasında ilerleyerek gelişmesini görmek istemektir. Neo-Tocqueville eleştirisinin bakış açısı karakteristik özelliklerin nitelendirilmesini önerir. Buna karşılık kültürel anlamlara da dayanır. Örneğin, aynı okul mezunları birbirini az etkiler ama güçlü sosyal sermayeyi ve anlamları da paylaşırlar. Bu anlamlar iş için gerekli araçları sağlar. Ayrıca bu anlam sosyal sermayenin diğer yüzünü belirlemektedir. Bu da birbirine etki etmeyen insanlar arasındaki zayıf bağlar

üretilek sağlanır. Neo-Tocqueville bu ikinci fikri göz ardı ederek özellikle sosyal bağı vurgular (Collier, 1998; 7).

2- Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye İlişkisi

Günümüzde ortaya çıkan gelişmeler, sivil toplum ve sosyal sermaye kavramlarının ve bu kavramların arasındaki ilişkinin niteliğini önemli ölçüde etkilemiştir. Tocqueville ve John Stuart Mill den Durkheim, Simmel, Kornhauser'e teorisyenler demokrasinin hayat damarı olarak sivil toplum ve gönüllü derneklerin önemini vurgulamaktadır. Özellikle ulus devlet anlayışının gerilemesi ve buna bağlı olarak sivil toplum anlayışının gelişmesi sosyal sermaye dinamiklerinin ortaya çıkarılması ve harekete geçirilmesi konusunda önemli olanaklar sunmaktadır. Günümüzde sivil toplum ve sosyal sermaye arasındaki ilişki konusundaki genel görüş, sosyal sermaye potansiyelinin ancak sivil toplum anlayışının geliştiği ülkelerde olduğu üzerinde odaklanır. Bu durum gelişmiş liberal bir toplum açısından evrensel geçerliliği olan bir düşüncedir. Fukuyama'ya göre, eğer bir toplum gerçekten liberal ise, bireysel özgürlüklerin alanını devletin koyduğu sınırlamalardan korumayı sürdürür. Bu tip politik sistemlerde toplum kendi kendine bu sınırlamaları koruyabildiğinden anarşi yoluyla dejenere olmaz. Bu çerçevede sivil toplum devletin gücünden bireyleri korumaya ve devletin gücünü dengelemeye hizmet eder (Fukuyama, 2000; 8).

1960'larda popüler çoğulcu teoriler, kamu talebini toplayan ve dikkatle belirten, vatandaş ve devleti bağlayan çeşitli alternatif politik katılım kanallarını sağlayan grupların rolünü vurguladı. Birincisi, okul-aile birlikleri, bölgesel dönüşüm grupları ve kooperatifler gibi gönüllü sektörlerdeki çeşitli sivil toplum örgütlerin yelpazesini içeren birlikler, çoğulcu argümanda, toplum problemlerine bölgesel çözümler, alternatif olarak hükümet müdahalesi ve demokrasi için bir eğitim alanı sağlar. 1980'lerde sosyal hareket teorisyenleri, feminist ve barış hareketleri gibi örgütler özellikle genç nesil için post-materyalist sosyal değerlerin ifadesi olarak görüldü. İkinci olarak, çalışma bugün bu kurumlarda oluşmaya devam ediyor. Örgütlü gruplar sadece yararlı amaçları başarmazlar, onlardan daha fazla birlik ya da sosyal sermaye için durum oluşturması beklenir.

Sosyal sermaye konusunda mevcut zorluklar sosyal sermayenin soyut yapısından kaynaklanır. Sosyal sermaye, bir toplumdaki insanlar arasında kesişim ve sosyal ilişkinin özüdür. Bir toplumun sosyal yapısı, örneğin, organizasyonlar, yerel yönetimler ya da spor ve hizmet klüpleri gibi dolaylı

olarak sosyal sermayeyi sıklıkla kullanır. Bireyler, finansal, fiziksel ve insan sermayesi ve onlardan alınan bireysel yararları elde edebilirler. Fakat sosyal sermaye insanlara değil bir bütün olarak topluma aittir (Putnam, 1993; 35). Bu durum toplulukların sorunları için çevredekilerden kolaylıkla etkilenen sosyal sermayeyi üretir. Bireyler sosyal sermaye konusundaki faaliyetlerde gönülsüz davranırlarsa, fayda elde etmeyecekleri gibi toplumun sosyal sermaye düzeyinin düşmesine de yol açarlar. Sosyal sermaye toplumun onu kullanıp kullanmamasına göre değişir. Eğer insanlar sosyal sermayeyi fazla kullansa artar, kullanmazlarsa azalır. Tam tersi, sosyal sermaye insanların uyguladıkları özel normlar ve sosyal ağlar gibi inşa olur. Eğer, insanlar daha az aktif ve etkisiz hale gelirse, toplumda sosyal sermaye düşer.

Putnam, sendika, dinsel ve toplumsal gruplar gibi toplumdaki sivil örgütlerin, insanları bütünleştiren sosyal sermaye üretiminde hayati bir rol oynayan farklı arka plan ve değerlerin üzerinde durur. Tolerans, işbirliği, karışıklık gibi '*içsel alışkanlıkları*' sağlayan, bir yoğunluk, zenginlik, çarpıcı sosyal yapıya doğru ulaşmada yardımcı olan bir örgüt yapısı önerir. Bu özelliği ile Putnam sosyal sermayenin önemli politik sonuçlara sahip olduğu konusunda diğer çağdaş teorisyenlerden daha ileriye gitmektedir (Putnam, 1993; 38). Putnam'ın teorisinin temeli; sivil toplumun doğrudan sosyal sermayeyle nasıl ilerleyebileceği, sosyal ağlar ve kültürel normların sivil toplum tarafından nasıl arttırılacağı, politik katılım ve iyi yönetimin buna yardımcı olacağına inanır. Özellikle İtalya analizinin temel dayanağını oluşturur. Putnam'a göre, Güney İtalya ekonomisinin kuzeye kıyasla daha az gelişmiş olmasının altında yatan faktör sosyal sermayenin yokluğudur (Cohen, Prusak, 2001; 23). Çünkü sosyal sermaye sosyal etkileşimi sağlayarak toplumsal kalkınmanın gerçekleşmesine yardımcı olabilir. Putnam'ın iddiasına göre, toplumsal bağların çok yoğun ve zengin sivil toplumlar, etkili yönetime teşvik ederler. Bu ilişkinin altında yatan nedenler teorik olarak az gelişmişlikle ilgilidir (Putnam, 1993; 35).

Toplumda gerginlik ve güvensizliğin yüksek olduğu zamanlarda, sosyal sermayeden önemli bir uzlaşma aracı olarak yararlanmak mümkündür (Putnam, 1993; 36). Toplumun üyeleri arasında işbirliğini arttırarak sosyal barışı sağlar. Zengin-yoksul, işçi-işveren, genç-yaşlı gibi farklı gruplar arasında güven, diyalog ortamı ancak sosyal sermaye ile sağlanabilir. Ekonomik veya siyasi açıdan önemli bir davranış olsa da sevecenlik ve şefkat, sivil toplum örgütleri tarafından şekillendirilen bilinçli bir davranıştır. Sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin altında yatan asıl faktör de dayanışma ruhudur

(Şenkal, 2003; 108). Bu yüzden dayanışma ruhunun sosyal kalkınmanın sağlanmasında önemli bir faktör olduğu kabul edilmektedir.

3- Sosyal Sermayenin Sosyal Politika Açısından Anlamı ve Önemi

Günümüzde evrensel bir nitelik kazanan yoksulluk, sosyal dışlanma, işsizlik, gelir eşitsizliği gibi sosyal politika sorunlarının çözümü konusundaki arayışlar sosyal sermayeye olan ilgiyi artırmıştır. Toplum sermayesinin çeşitli tipleri birlikte çalışır. Örneğin, makinelerin özelleştirilmesi ya da bilgisayarların fiziksel altyapıya sahip olması onların düzenlenmesi için insan sermayesi kullanılmaması çok azdır. Yeni bir işte finansal sermaye yatırımı, eğer varolan altyapının fiziksel sermayesi ve teknik becerisi olan işçilerin insan sermayesi varsa daha etkili olacaktır. Yüksek sosyal sermaye ile toplumlar, çevre birliği ve vatandaş organizasyonları ve suçları azaltmak için birbirlerini gözettikleri organizasyonların kurulmasını kolaylaştırırlar. Buna karşılık sosyal sermayenin düşük olduğu toplumlar daha fazla polis, güvenlik sistemlerinin masrafını çekerler. Onlar sosyal sermaye için fiziksel sermayenin yerine geçer. Sosyal sermaye iş ortaklıklarının formasyonunu artırabilir, yeni işler toplum promosyonunu yükseltir ve yerel halkın toplum gelişim projelerinin oluşturulmasına yardım eder (Schmid, Robinson, 1995; 58).

Sosyal sermayenin ekonomik fonksiyonu bürokrasi, hiyerarşi ve sözleşme benzeri mekanizmalarla işbirliğini sağlayarak maliyetleri azaltır (Fukuyama, 2000; 8) Bunun gibi uygulamaların, verimliliği artırmaktan sosyal barışı korumaya kadar farklı etkileri olabilir. Özellikle toplumu meydana getiren ve sosyal açıdan korunmaya ihtiyacı olan kişi ve gruplara- yoksullara, işsizlere, sosyal açıdan dışlananlara ve sakat gibi- yardımı da kapsar. Birçok ülkede kadın ve çocuklar yoksulların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, sosyal sermaye sosyal politika açısından önemli işlevler üstlenebilir. Özellikle azgelişmiş ülkelere sivil toplum örgütleri vasıtasıyla önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin birçok azgelişmiş ülkede, sosyal yatırım programları yoluyla çocuk refahını arttırmaya yönelik faaliyetlerde önemli artışlar yaşanmaktadır. Bu ülkelerde çocukların bakımı için bakım merkezleri kurulmuştur. Bu merkezler çocukların eğitim, beslenme ve sağlık hizmetlerini yürütür. Ayrıca anne sağlığı ve eğitimi, aile planlaması ve diğer programlarla da ilgilenirler. Bu programlar insana yönelik yatırımlara öncelik verir. Aynı zamanda çocuk, kadın ve yaşlıların ihmalini önleme ve yardım konusunda da toplumu teşvik eder (Midgley, 1999; 3).

Schmid ve Robinson, ekonomik açıdan verimli bir mal gibi sosyal sermayenin önemli örneklerini sunmaktadır. Onlar sosyal sermayenin fiyatları etkilediğini, riskin kabul edilebilirliğini, kira sözleşmelerinin seçimini, banka bağlılığını ve alınan kredileri inceledi (Schmid, Robinson, 1995; 58). Hobbs ve Boyer, devlet okullarında beşeri sermayesini geliştiren öğrenciler için önemli insan sermayesinin nasıl olacağına işaret eder. Karşıt olarak, sermayenin diğer formlarının kullanımı, sosyal sermayeyi etkiler. Finansal sermayenin devletçe özendirilmesi kırsal toplumlar için düşük ücretli işçi çalıştıran firmaları etkileyebilir. Bu işlerdeki yüksek işçi devri toplumun sosyal sermayesini azaltır. Toplumda bulunan kadın, işsiz ve yaşlılar, sosyal politika açısından son derece farklı etkilere sahiptir (Jonathan, Kaufman, 1999; 155). Bu yüzden sosyal sermaye sakatlar ve yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamayı ve mesleki eğitim becerilerinin gelişmesini de vurgulamaktadır. Bu amaçla ekonomik kalkınma ve kendi kendine yeterliliği desteklemek için programlar yürürlüğe sokulmaktadır. Bu programların temel özelliği büyük çapta para yardımını gerektirmesidir. Sanayileşmiş ülkelerde bu programları kullanmak ve desteklemeye yönelik eğitim faaliyetleri yaygındır. Bu programlar kalkınmakta olan birçok ülkede kırsal kesimden, kentsel alanlar yaratmıştır. Collier ve Gunning, Afrika'daki yavaş büyümenin nedenini analiz etmede farklı bir görüş kullandılar. Collier ve Gunning'e göre, vatandaş ve hükümet arasında sosyal sermayeyi ayırt etmek kolaydır. Onlara göre, sosyal sermayenin ekonomik gelişmenin yavaş, etnik ayrımcılığın yüksek ve politik hakların gelişmemiş olduğu yerlerde ortaya çıktığını iddia ederler (Collier, Gunning, 1999; 67). Ancak sosyal sermaye bazen ekonomik kazançların yaratılması ve bölüşülmesine katkıda bulunurken, bazen de yanlış sosyal sermaye türü çözümleri kısıtlayarak geri kalmışlığa yol açabilir. Sosyal sermayeyi olumsuz etkileyen bir diğer etken de göçtür. Kırsal kesimden göç eden insanlar, sosyal ve ekonomik değişime yol açtığından sosyal sermayeyi azaltarak, toplumsal çıkarları yeniden şekillendirirler. Buna karşılık sosyal sermaye kendi başına pek bir anlam ifade etmez. Ancak başka bir olgunun anlaşılmasına uygulandığında yavaş ya da düşük ekonomik gelişmeye daha geniş bir bakış açısı ve açıklama gücü katarak hızlandırır.

Sosyal sermaye teorileri denge kavramı gibi yerleşir. İşbirliği toplumda bulunan sosyal sermaye stoğuyla artar ve sosyal işbirliğini ayakta tutar. Özel mallar üreten kurumlarda yer alan işbirliği etkileşimi ve kamu malı üreten kurumlarda yer alan işbirliği etkileşimleri arasında bir ayırım yaratır. Bazı kamu kurumlarının üretimdeki başarısı önceden var olan normlarına bağlı olacaktır.

4- Sosyal Kalkınmanın Sağlanmasında Sosyal Sermayenin Etkisi

Sosyal sermaye toplumsal gelişmenin sağlanması açısından önemli etkilere sahiptir. Sosyal sermaye hükümetlerin sosyal refah programlarına destek verme veya alternatif oluşturma bakımından, özellikle toplumsal işbirliği vasıtasıyla sosyal hizmetlerin sağlanmasında önemli bir araçtır (Tracy, Martin, 2000; 10). Günümüzde sosyal politikanın temel hedefleri açısından değerlendirildiğinde, sosyal sermayenin bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli roller üstlenebileceğini göstermektedir. Temel amacı toplumsal kalkınmanın sağlanması ve sosyal barışı tesis etmiş sorunsuz bir toplum yaratma anlayışı benimseyen sosyal politika bu çerçevede çeşitli araçlardan faydalanır. Sosyal sermayenin sosyal bilimlerde kullanımı Coleman'ın 1988 deki çalışmasıyla kullanılmasına rağmen, toplumsal gelişmede önemli bir araç olmasını sağlayan Robert Putnam'dır (DeFilippis, 2000; 788). Gerçekten de, günümüzde Dünya Bankası'nda çalışan çok sayıda uzman için, sosyal sermaye, küresel ekonomik gelişme açısından olmazsa olmaz bir koşul haline gelmiştir.

Sosyal yapıyı oluşturan alt sistemler arasındaki potansiyeli harekete geçirip kalkınma sürecine yönlendirme sosyal sermaye oluşturma çabalarına bağlıdır. Ayrıca sosyal sermayeyi destekleyen programlar sosyal sermayenin sağlanmasına büyük katkılar sağlamaktadır. Sosyal sermaye kavramı toplumlarda ortak sosyal ilişkilerin şiddetine ve niteliğine gönderme yaparak, sivil toplumun analizinde kullanılmaktadır (Putnam, 1995; 68). Toplumsal bütünleşmeyi artıran, bu araştırmalar bölgesel ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Putnam'a göre, sosyal birleşmenin olduğu bölgelerde sosyal sermaye, geleneksel toplumların olduğu bölgeye göre daha gelişmiştir (Putnam, 1993; 36). Sosyal sermayenin yüksek seviyelerinde bulunan bu önermeler, ekonomik büyümenin yüksek oranlarıyla artış gösterir. Ayrıca sosyal sermayeyi destekleyen programlardaki önermelerin, ekonomik kalkınmaya da olumlu bir etkisi vardır. Bu yüzden gelişmiş ekonomiler, sosyal sermaye açısından varlıklı toplumlardır.

İşçiler, düşük gelir toplumu ile toplumsal çalışmada uzun süreli iş başı yapmışlardır. Fakat genellikle bölgesel ekonomik kalkınma projelerini ihmal eden sosyal ve politik faaliyetlerde odak noktasıdırlar (Midgley, Sambi, 1993; 277). Toplumsal çalışmalar, insanların maddi ihtiyaçlarına hitap eden ve gelirlerini yükselten projelere daha fazla ilgi göstermelidir. Michelle Livermore gibi düşünürler, üretim faaliyetlerine doğru yönelmeyi ve sosyal sermayeyi yaratmayla ilgilenmeyi önermişlerdir (Midgley, Livermore, 1998; 573-574).

Bölgesel ekonomik kalkınma için yabancı sermayeyi çekmek ve istihdam yaratmak için toplumu teşvik eden, yeni girişimlerin birlikte çalışmaları gerektiği yoğunluk kazanmaktadır. Ayrıca toplum üyelerinin refahı uzun sürede değişir. Böylece, maliyetlerin ve faydaların optimal hesabı belirli bileşimleri ile birleşmektedir. Küçük girişimciler, kredi, sigorta ve destek sağlamak için faktör piyasalarına girmeleri gerektirir. Bu mekanikleşme, kapalı toplum üyelerinin faydalar üzerine ilgilerini çekmek için ilk olarak bireylere izin verir. Fakat böyle bir uygulama toplumda sınırları aşan daha geniş ağlara katılmak için becerilere ve kaynaklara, dolayısıyla, şirketleşme ilerledikçe esas ekonomik yaşama sahip olmalarını sağlar.

Sağlıklı bir toplum inşa edebilmek de, fertler arasında karşılıklı güven ve yardımlaşmaya dayalı sosyal sermayenin gücüne bağlıdır. Sermayenin şekilleri arasındaki etkileşim, sosyal sermaye, çevre, insan, finansal sermayeye bağlı olan önemli toplumsal değerleri vurgular. Sermayenin bir ya da birkaç şekli için başarı sağlamak, düşük, etkisiz, hatta sermayenin diğer şekillerinin derecesini azaltabilir. Gelişmiş toplumlarda, finansal ve fiziksel sermaye için ihtiyaç duyulan en önemli etken sosyal ve beşeri sermayedir. Bu açıdan sağlıklı bir toplumsal gelişme, sadece toplumların tuğla ve kireçli harcını artırmak değil, ayrıca algı değişimi için vatandaşlara izin, sosyal ağları inşa, beceri geliştirme olan eğitimsel bir süreçtir. Bu durum, sermayenin bütün şekillerini artıran bir süreçtir.

Sosyal kalkınma sistemi, sağlık, eğitim, iskan gibi alanlarda sağlanması gereken mali destek bireysel firmalar tarafından yönetilmektedir. Farklı yönetimler yönetsel amaçlara hitap etmelerine rağmen bu üç alanda benzer ihtiyaçlara hitap ederler. Emeklilik, işsizlik, malullük, ailenin gelirini sağlayacak kişinin eksikliği durumunda asgari gelir sağlar veya gelir eksikliklerinin yerini doldurur ve sağlık, eğitim, çocuk bakımı, yerleşim ve diğer temel hizmetlerin masraflarını karşılamayı taahhüt ederler (Abramovitz, 1983; 441). Titmuss, refah konusundaki bakış açısını değiştirmiş ve hükümetin tasarruflarından kimin en fazla yararlandığına dair geleneksel düşünceye karşı çıkmıştır. Sosyal politikayı, kaynakların bir kısım üreten ve kazanan insanlardan üretimi ekonomik ödüllendirmelerine değil de merhamete ve hayırseverliğe ihtiyaç duyan insanlara yönlendiren bir değişim olarak görmek yirminci yüzyılın ikinci yarısında sosyopolitik çalışmalar için yetersiz ve sınırlı bir modellendirme olmaktadır (Titmuss, 1974; 11). Bunun yerine, Titmuss, bu sistemin orta ve üst sınıfa da fayda sağlayacağı sonucuna varmıştır. Diğer sosyopolitik analizciler de benzer sonuçları bulmuşlardır. Titmuss, tarafından

tanımlanan sosyal ve mali kalkınma sistemleriyle beraber kendisinin bahsetmediği birleşik kalkınma sistemlerini çözümlenmektedir. Ancak bu sistemlerin sivil toplum anlayışının geliştiği katılımcı ve sivil otoritenin desteğinin alınması durumunda daha başarılı olacağı sonucuna varmıştır. Sosyal, mali ve bütçe kesintilerine hassaslığı açısından üç boyutta incelenmektedir.

Gelişme teorisi açısından temel sonuçlardan biri, sosyal sermaye kavramının, ekonomik gelişmeyi potansiyel olarak daha zengin ve iyi sağlayarak sosyolojik ve ekonomik perspektifi önermesidir. Dünyada etnik çatışmalar, politik gerilimler ve mali krizler sıkıntılara neden olurken, disiplin, değişim için ya problemler ve realistik reçetelerin ya da tüm hesapların sağlanması için umut veriyor. Disiplin karşısındaki diyalog, sektörel ve profesyonel alanda olduğu gibi hem kavramsal hem de işlemsel bakımdan önemlidir. İkinci bir sonuç, ekonomik gelişmenin topluluklar ve kurumlar arasında sosyal etkileşimin doğallığı tarafından şekillendirilmiş olduğudur (Rondinelli, 1982; 47). Wall'a göre, sosyal sermaye kavramının bir tek gösterge tarafından ölçülmesi mümkün değildir. Sosyal sermayeyi belirtmek için farklı göstergelere ihtiyaç vardır. Organizasyon ve derneğin kapsamı, siyasal katılım ve arkadaşlık veya profesyonel ilişki sosyal sermayenin oluşturulmasında önemli göstergelerdir (Wall, Ferrazzi, Schrver, 1998; 302). Ebert, sosyal sermayenin toplumsal düzeyi konusunda üç temel unsurdan bahseder. Bunlar;²

- 1- Organizasyonların kurulması,
- 2- Organizasyonlar ve insanlar arasındaki ilişkiler,
- 3- İlişkilerin kapasitesidir.

Dünya Bankası ve sosyal gelişme, katılım, kurumlar ve yönetimde gelişme toplulukları tarafından yapılan araştırmalarda, sosyal sermayenin geliştirilmesi için engeller ortaya koyar. Bu konuda beş liberal görüş belirtilmektedir. İlk olarak, tüm sektörlerde ve seviyelerde gelişme için, sosyal kurumsal analiz, risk sahipleri ve ilişkiler dizisinin doğru olarak tanımlanması için kullanılmalıdır. Gücün ve politik çıkarların biçimsel algılanışı amaçlanmış politik aracılıktan etkilenecektir. Bu politika araçlarının sivil toplum örgütleri, ağlar ve kurumlar tarafından tanımlanan sosyal sermaye genel bir durum ortaya çıktığında meydana gelecektir. Özellikle kamu malı üretimi şekillerinde seyyaliyet için baskın grupların potansiyel aracılık dizaynına dikkat etmek

² Sosyal sermayenin toplumsal düzeyi konusunda daha geniş bilgi için Bknz; Eberts, Paul R., and Janet Kelly, 1985. "How Mayors Get Things Done," *Research in Urban Policy* 1: 39-70.

gerekir. İkinci olarak, örgütsel kapasitedeki yatırım için önemlidir ve sosyal gruplar arasında köprü kurmayı destekler. Çünkü yoksulluğu etkileyen birçok karar bölgesel seviyeden ziyade ulusal seviyede alınmaktadır. Bunun sonucu olarak, katılımcılığın kullanım süreci risk sahipleri ile çeşitli çıkarlar ve kaynaklar arasındaki sosyal etkileşim görüş birliğini kolaylaştırabilir. Sosyal tutarlılık ve güvenin oluşturulması gibi sosyal bölüşümü aşan yollar ve araçlar bulmak ekonomik gelişme için önemli bir adımdır. Üçüncü olarak, sosyal sermaye perspektifi kamu hizmeti veren özel ve kamu aktörlerine vatandaşlık, sorumluluk hakkında bilgi vermeyi teşvik eden tüm politikalara danışmanlık görevini üstlenir. Dördüncü olarak, vurgular sosyal ilişkinin karşılıklı değişen yüz yüzeliğe dayandığı tamamlayıcılık için sosyal gruplara karşı iletişim ve bilgi değişimi beslemek için fiziksel giriş ve modern teknoloji düzeltmede yerleştirilmelidir. Beşinci olarak, sosyal sermayenin odağı, yoksulların sosyal sermaye potansiyelinin etkilerini içermenin gerekli olduğu incelenmelidir. Görüldüğü gibi, yoksulların sosyal ağları, yönetim riski ve kolayca yararlanılabilen ve örgütlerin kaynakların ikamesinden daha çok tamamlayıcılığının yollarını bulmaya ihtiyaç duyduğu öncelikli kaynaklardan biridir. Sonuç olarak, sosyal sermaye ile sosyal kalkınma arasındaki ilişki karşılıklıdır. Yani ilk başlarda sosyal sermaye sosyal kalkınmaya olumlu katkıda bulunur. Sosyal kalkınma sağlandıkça toplumdaki sosyal sermaye gelişir.

5- Sosyal Sermaye ve Kamu Müdahalesi

Çağdaş sosyal sermaye teorilerinin merkezinde etkin bir hükümet ve yüksek düzeyde sosyal sermaye arasındaki ilişkide yatar. Woolcock'a göre, bu ilişki iki şekilde olur. Birincisi, sosyal sermaye anlayışının benimsettirilmesi ve otonomidir. Bu ikisi sağlandığında toplumsal denge kurulur. Yine Woolcock'a göre, sosyal sermaye sadece gelir üretmek için grupların birbirine yardım etmesi değil, fakat aynı zamanda hükümetin daha etkin olmasıyla sağlanacak faydaların genişlemesine ve sosyal ilişkilerin daha etkin olmasına yol açmaktadır (Woolcock, 1998; 160). Neden bazı hükümetler diğerlerinden daha güvenilir, etkili, yenilikçi ve iyi yönetilmiştir? Bu soru için klasik cevaplar, seçim, rekabet, plan, politik polarizasyon, bürokratik kapasite ve sosyoekonomik modernlik gibi faktörler üzerine odaklanmıştır. Sosyal sermayenin üzerinde odaklandığı mantık etkin bir hükümet anlayışını beraberinde getirir. Sosyal sermaye uzmanlarının hazırladıkları kuramsal oyun, aktörlerin yüksek sosyal çıktıları başarması için mümkün kılan sosyal

sermayedeki işbirliği olasılığını arttırır. Ancak sosyal sermaye şimdiye kadar, sosyal sermaye teorisi kamu politikalarının başarısı için toplumun işbirliği kapasitesine bağlı mikro bağlantının mantığını belirtmedi.

Politikacılar, vatandaşları isteklerine uygun yönetmek ve seçmenlerini hoşnut etmek konusunda endişelidirler. Büyük çapta bir seçmen grubuyla yapabilecekleri hizmetlerin dağıtımını için bürokratik baskı oluşturarak politika tercihlerini uygulamaya çalışırlar. Politik kurumların etkili çalışmaları ve niteliği için seçilen temsilcileri yönetimde vatandaşların yeteneğine bağlıdır. Eğer vatandaşlar güven, işbirliği konusunda isteksiz davranırlarsa hizmetler anlamını yitirebilir. İlave olarak vatandaşları kararlarının niteliğini oluşturmak ve şekillendirmede daha iyi kılmak için sosyal sermaye taleplerini açık biçimde dile getirerek etkili yönetimin oluşmasına yardımcı olurlar. Sosyal hareketler açısından önemli bir özellik, toplumda bütün çıkarların adil bir şekilde temsil edilmesi ve vatandaşların desteğinin alınmasıdır. Bu sayede sosyal politikaların oluşmasında ve uygulanmasında katılımı arttıracaktır. Sosyal politikaları nüfusun küçük bir bölümünün çıkarları doğrultusunda uygulamak, sosyal barış ve güvene zarar verir ve sosyal sermayeyi olumsuz yönde etkiler. Az gelişmiş bir toplumda, yetenekli vatandaşların desteğini ve katılımını sağlayarak daha yetenekli ve etkin organizasyonların ortaya çıkması, toplu hareket ikilemlerinin üstesinden gelecektir. Ayrıca, hükümetin bu konudaki politikaları toplumun isteklerini gözüne alarak belirlenir. Çoğu devlet için bu koşulun yerine getirilmesi sosyal konularda ve kamu sektöründeki istihdamda bir azalma anlamına gelmektedir. Bu değişim için asıl sorun, artan yoksulluk tehlikesi ve yoksulluğun ortadan kaldırılması olarak ifade edilen devletin artan seçiciliğine önem vermesidir.

Sosyal sermaye politikacılar ve siyasal sistem yoluyla toplumsal yapıyı etkileyerek kurumlar arasındaki gelişmeyi sağlamaktadır. Bu etki genelde iki şekilde olur. Birincisi, sosyal sermaye bu kurumların görevlerini yerine getirerek diğer kurumlarla işbirliği yapmak için bürokrasinin yeteneğine bakar. Bu sayede yönetimin niteliği yükseleceği gibi etkinliği de artar. İkinci olarak, sosyal sermaye kamu kuruluşlarının etkin yönetimi için kamu personelinin kapasitesini arttırır. Modern toplumlarda, mal ve hizmetlerin üretimi ve dağıtımını bireysel kurumların işini koordine etmek ve düzenlemek için karmaşık kurumsal antlaşmaları gerektirir. Bu durum verimli işlerden verimsiz performans gözlemlerine kaynakları ve zaman geçirmek için kıdemli yönetici gerektirecektir. Bu yöneticiler kaynak ve zamanın miktarını azaltabilecek

sermayenin boyutu için daha etkili olacak bir organizasyonu kurmak zorundadır (Collier, 1998; 6).

Hükümete ait sosyal sermaye bağlantısı, benzer tartışma ve kamu politikaların uygulanmasında maliyetleri artıran sosyal sermaye yolunu vurgular. Fakat, bir önceki model, hükümet içi etkilenmelerde, iş görme maliyetlerinin azaltılmasında sosyal sermayenin rolüne dikkat çeker. Bu model, vatandaş-hükümet ilişkileri alanında maliyetlerin azaltılmasında sosyal sermayenin rolünü vurgular. Hükümetler vatandaşlar üzerinde maliyetleri zorla kabul ettirirler ve değerli katkılar sağlarlar. Sosyal sermaye, vatandaşların diğerlerinin davranışları hakkında sahip olduğu beklentileri şekillendirmek yoluyla bazı mekanizmalar için ihtiyacı azaltır. Hükümetin uyguladığı insan ve finansal kaynaklar, hizmetlerin alanını genişletmek ya da etkinliğini artırmaya doğru idare edilebilir. Politikacılar vatandaşlarının davranışları hakkında daha iyimser beklentilere neden olmakla, sosyal sermaye diğerlerinin amaçları için serbest kaynaklar ve uygulama konusunda hükümeti rahatlatırlar.

Sosyal sermaye birikimi, birbirleriyle ilişkilerde karşılıklı ödün vererek anlaşmaya varmak için grup liderleri için ödülleri azaltmak ve ortaklaşa bölünmeleri takviye eder. Fakat, sosyal sermaye stoklandırıldığında çok yüksek seviyelere ulaşır. Sosyal sermayenin çok yüksek seviyeleri, öncekini olumsuz yönde etkileyebilir. Böylece işbirliği ağlarını mümkün kılar. Aynı şekilde üretim fazlasına sahip çiftçiler riski göze alıyor veya uzun dönem yatırımları düşünüyorlar. Bir kişi canlı bir şekilde sosyal sermaye zengini kurumsal ağlarla ilgileniyorsa, amaç karşılaştırmalı ağ geçişlerini ve kooperatifin ağı olmayan üyeleridir. Çünkü ileriye dönük adımları belli olduysa, güvenli ve değişebilir kooperatifçilik ağ yandaşları geride kalabilir. Oysa sosyal sermayenin düşük yoğunluklu grup işbirliğinin büyümesinde ilgili seçkinler için engeller var olacaktır. Kamunun etkinliği, kamu hizmetlerinin aktifliği ve sivil hizmetlerin bağımsızlığı ile ölçülür.

6- Yoksulluğu Azaltma Stratejisi Olarak Sosyal Sermaye

Günümüzde sosyal sermayenin uygulanma alanlarından biri de yoksulluğun azaltılması konusunda üstlendiği etkin roldür. Dünya Bankası tarafından yayınlanan Dünya Gelişme Raporu, sosyal sermaye formasyonunun artmasının yoksulluğun azaltılmasında önemli bir strateji haline geldiğini belirtmektedir. Özellikle siyaset bilimciler sosyal sermayeye dayalı yeni bir paradigma inşa etme konusunda çaba göstermektedirler. Sosyal sermaye

stratejilerinin formasyonu yoluyla yasallaşması ve toplumsal çalışmalarda yatırım haline gelmesi sivil toplum örgütleri açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda uzmanlar, yoksulluğun azaltılmasında sosyal sermaye dışında başarılı olacak diğer bir girişim olmadığı konusunda hem fikirdirler (Oven, 2002; 3). Dolayısıyla sosyal sermaye diğer sermaye türlerinin çok azından yararlanabilen yoksul sınıf için oldukça önemlidir (Fox, Gersham, 2000; 402). Bu çerçeveden bakıldığında, sosyal sermaye ekonomik başarıya ve ekonomik rekabetin gelişmesine katkıda bulunabilir. Kurumlar ve ağlar, az gelişmiş toplumlarda, sadece ekonomik farklılığın beslenmesi değil, aynı zamanda bu toplumların küreselleşme sürecinde ekonomik refahlarını sağlamaları konusunda iç içe geçmişlerdir. Özellikle sosyal sermayeye dayalı bir yoksulluğu azaltma stratejisi olarak güzel bir örnek Hindistan'dan verilebilir. Hindistan'daki "*Serbest Çalışan Kadınlar Birliği (SEWA)*" ve Bangladeş'teki *Grameen Bankası* gibi organizasyonlar, çocukların korunması konusunda riskleri, bedelleri ve sorumlulukları paylaşmak amacıyla birtakım yeni yöntemler geliştirerek kadınların, mutluluklarından ve sağlıklarından feda etmeden, çocuklarıyla beraberliklerini sürdürerek, gelirlerini ve servetlerini arttırmalarını sağlamışlardır (Edwards, Gita, 2000; 606). Günümüzde yoksulluğu önleme konusunda benzer çok sayıda uygulama mevcuttur.

Yoksulluk sorununu azaltabilecek mekanizmaların anlaşılması politikacılar açısından çok önemlidir. Savaş sonrası dönemde, gelişme paradigması, özellikle gelişmenin sosyal boyutlarını vurgulamak açısından sürdürülebilir bir gelişme konusunda insan merkezli bir yaklaşım içeren politikalar uygulamaya sokulmaktadır. Bu yaklaşımların başarıya ulaşmasında sosyal sermayenin rolü günümüzde daha da anlaşılmaktadır (Morris, 2000; 3). Yoksulluk gerek gelişmiş ve gerekse az gelişmiş ülkelerde en önemli sosyal politika sorunlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumda mevcut sosyal gruplar arasında oluşacak bir konsensüsle yoksulluğun azaltılması ya da giderilmesi söz konusu olabilir. Bu konudaki stratejilerin amacı, toplumda dayanışma ve yardımlaşmaya dayanan bir anlayışın benimsettirilmesi esasına dayanır. İkinci önemli özellik sivil toplum anlayışına dayanan bir kalkınma paradigmasının yaygınlaştırılmasıdır.

Sosyal sermayeye gösterilen bu ilgi, sosyal sermayenin yoksulluğun azaltılmasında önemli olabileceğini göstermektedir. Bu çerçevede sosyal sermaye kavramı diğer kurumlarla etkileşim halinde kullanıldığında çok daha etkin olabilir. Özellikle devletin sosyoekonomik hayata müdahalesinin geleceği önemli olmaktadır. Örneğin Dünya Bankası uzun süredir, kamu harcamalarında

bir azalmayı ve devletin rolünde bir azalma olması gerektiğini savunmaktadır. Sivil toplum anlayışının geliştiği bir toplumda oluşturulacak sosyal sermaye bu konuda önemli bir işlev üstlenebilir. Bu süreç yoksulların, yoksullara yardım amacıyla kurulan bankalar, kooperatifler ve diğer sivil toplum örgütleri aracılığıyla toplumsal alanda güçlendirilmeleri ve etkin bir vatandaş olmaları amaçlanmaktadır (Şenses, 2001; 312).

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Bir ülkenin kalkınmasını sadece ekonomik değerlere bağlamak yeterli olmayabilir. Bunun yanında o ülkede yaşayan vatandaşlar arasında karşılıklı güven işbirliği ve konsensüs oluşturmanın ülkenin kalkınmasına en az ekonomik değerler kadar katkı sağlayabileceği kabul edilmektedir. Genel anlamda sosyal sermaye olarak nitelendirilen bu işbirliği ağı ülkenin kalkınmasına katkı sağladığı gibi mevcut sosyal sorunların çözümünde de önemli kolaylıklar sağlayabilir. Küreselleşme ile birlikte gittikçe artan işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma gibi sosyal politika sorunları göz önüne alındığında sosyal sermayenin bu sorunların çözümü konusunda önemli bir potansiyel yarattığı görülmektedir. Günümüzde, başta Dünya Bankası olmak üzere, çok sayıda uluslararası kuruluş bir ülkenin ya da bölgenin sosyal sermayesini ölçmek ve ülkenin ya da bölgenin gelişmesi için bir dizi göstere belirlemeye çalışmaktadır. Çünkü bu kuruluşlara göre, bir ülkenin ya da bölgenin kalkınmasında ekonomik değerler yanında sosyal sermaye potansiyeli de önemli bir araçtır. Bu açıdan günümüzde birçok ülkenin-özellikle azgelişmiş ülkeler-sosyal kalkınmalarını gerçekleştirmek için sosyal sermayeden yararlanmaları gerektiği belirtilmektedir. Bu durum toplumsal dinamikleri harekete geçirebileceği gibi sosyal politikaların oluşmasına ve uygulanmasına da katkıda bulunabilir. Sosyal kalkınma ancak toplumu oluşturan birey ve gruplar arasındaki güven, işbirliği ve aidiyet duygusunu geliştirerek kalkınmaya yönlendirilmesi ile sağlanabileceği inancı gün geçtikçe artmaktadır. Bu yüzden sosyal sermayenin, kalkınma ve gelişmenin ilk ateşleyicisi ve destekleyicisi olduğu belirlenmiştir. Bu konuda, özellikle azgelişmiş ülkelerin para ve insan sermayesinden ziyade, sosyal sermayeye ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır. Azgelişmiş ülkelerde görülen yolsuzluk, rüşvet ve tekelleşmenin ancak sosyal sermayenin geliştirilmesiyle önlenilebileceği belirtilmektedir. Ancak azgelişmiş ülkelerde uygulamaya sokulan bu tip sosyal gelişmeye yönelik uygulamaların etkisi ancak zamanla görülebileceği belirtilmektedir.

Toplumu oluşturan bireyler arasında güven duygusunun geliştirilmesi gelişmekte olan ülkelerin en çok ihtiyaç duydukları hususlardan biridir. Nitekim gelişmiş ülkelerin genelinde sosyal kalkınma sürecinde sosyal sermayenin geliştirildiği ve mümkün olduğunca bu sermayeden faydalandığı görülmektedir. Bu açıdan günümüzde birçok ülkede, sosyal sermayeye dayalı kalkınma projeleri yürürlüğe konulmaktadır. Elbette ki, bir ülkenin sosyal kalkınmasını sadece sosyal sermayenin zenginliğine bağlamak yeterli değildir. Ancak sosyal sermaye, sosyal kalkınmanın sağlanmasında önemli bir rol üstlenebilir.

KAYNAKLAR

- Abramovitz, M, (1983); "Everyone is on Welfare: "The Role of Redistribution in Social Policy", *Social Work*, 28.
- Coleman, J.S, (1988); "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Journal of Sociology*, 94.
- Collier, Paul, (1998); *Social Capital and Poverty*, Social Capital Initiative Working Paper No: 4, World Bank.
- Collier, Paul and Jan Willem Gunning, (1999); "Explaining African Economic Performance", *Journal of Economic Literature*, 37 (March).
- Don Cohen, Laurence Prusak, (2001); *Kavrayamadığımız Zenginlik, Kuruluşların Sosyal Sermayesi*, (Çev: Ahmet Kardam), MESS Yayınları, İstanbul.
- Eberts, Paul R., and Janet Kelly, (1985); "How Mayors Get Things Done," *Research in Urban Policy* 1.
- Else Qyen, (2002); "Social Capital Formation: A poverty Reducing Strategy?", *Social Policy and Poverty Reduction*, UNESCO, Paris.
- Flora, C.B, (1997); "Enhancing Community Capitals: The Optimization Equation", *Rural Development News*, The North Central Regional Center for Rural Development, 21(1).
- Fukuyama, Francis, (2000); *Social Capital and Civil Society*, IMF Working Paper, WP/007/74, International Monetary Found.
- George Psacharopoulos, (1992); *Returns to Investment in Education: A Global Update*, Washington, D.C: World Bank.
- Granovetter, M, (1973); "The Strength of Weak Ties", *American Journal of Sociology*, 78(6).
- Isham, Jonathan, and Daniel Kaufmann, (1999); "The Forgotten Rationale for Policy Reform: The Productivity of Investment Projects" *Quarterly Journal of Economics*, 114 (1).

- J. Fox, and J. Gersham,(2000); "The World Bank and Social Capital: Lessons from Tenrural Development Projects in the Philippines and New Mexico", *Policy Sciences*, 33.
- James DeFilippis, (2000); "The Myth of Social Capital in Community Development", *Housing Policy Debate*, Volume: 12, Issue: 4.
- James Midgley, (1999); "Growth, Redistribution, and Welfare: Toward Social Investment", *Social Service Review*, March, Vol: 73.
- M. Woolcock, (1998); "Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework", *Theory and Society*, 27.
- Matthew Morris, *Social Capital and Poverty in India*, IDS Working Paper, No: 61.
- Michael Edwards, Sen, Gita, (2000); "NGOS, Social and the Transformation of Human Relationships: A 21 St Century Civic Agenda", *Third World Quarterly*, Vol: 21.
- Midgley J. Livermore M, (1998); Implications of a Developmental Social Policy Model for Social Work Education, *Journal of Social Work Education*, 33(3).
- Midgley, James and Peter Simbi, (1993); "Promoting a Development Focus in the Community Organization Curriculum: Relevance of the African Experience", *Journal of Social Work Education*, 29, No: 3.
- Patsy D. Tracy, and Martin B. (2000); *Tracy, A Conceptual Framework of Social Capital and Civil Society: The Re-Emergence of John Dewey*, International Social Security Association (Issa), Research Programme, The Year 2000 International Research, Conference on Social Security, Helsinki, 25-27 September 2000.
- Portes, Alejandro, (1998); "Social Capital: Its Origins and Applications in Contemporary Sociology", *Annual Review of Sociology*, Vol: 24.
- Putnam, R.D, (1993); "The Prosperous Community: Social Capital and Public Life". *The American Prospect* (Spring).
- Richard M. Titmuss, *Social Policy: An Introduction*, London: Allen&Unwin, 1974.
- Robert Putnam, (1995); "Bowling Alone: America's Declining Social Capital". *Journal of Democracy*, 6, No:1.
- Robin Barlow, (1967); "The Economic Effects of Malaria Eradication", *American Economic Review*, 57, No: 2.
- Rondinelli, Dennis, (1982); "The Dilemma of Development Administration: Complexity and Uncertainty in Control-Oriented Bureaucracies", *World Politics*, 35 (1).
- Schmid, A.A. and L.J. Robinson, (1995); "Applications of Social Capital Theory", *Journal of Agriculture and Applied Economics*, 27 (1).
- Şenkal, Abdulkadir, (2003); "Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Yıl: 45.
- Şenses, Fikret, (2001); *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Wall, Ellen, Gabriele Ferrazzi and Frans Schryer, (1998); "Getting the goods on social capital", *Rural Sociology*, 63, 2.
- Woolcock, M, (1998); "Social Capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework", *Theory and Society*, 27.